

VJERONAUKA U ŠKOLAMA ZA VRIJEME AUSTRO-UGARSKE OKUPACIJE BOSNE I HERCEGOVINE (1878-1918)

Hasan HILIĆ

1. PROSVJETNO-KULTURNE PRILIKE U BOSNI I HERCEGOVINI U 19. I POČETKOM 20. STOLJEĆA

Pitanje regulisanja pravnog položaja muslimanskog stanovništva postavilo se i pred Austro-Ugarsku Monarhiju, nakon što je dobila mandat da okupira Bosnu i Hercegovinu. Međutim, pravno-političke posljedice okupacionog mandata i ciljevi intervencije evropskih država u pitanju Osmanlijske carevine dali su rješenju ovog pitanja u Bosni i Hercegovini nešto drugačiji vid nego što je to bio slučaj sa stanjem u Srbiji i Crnoj Gori.

Osmanlijsko odstupanje s Balkana, intenzivirano porazom u ratu 1876.-1878., šokiralo je muslimane na ovom području. Državnopravna i kulturna veza s Osmanlijskom carevinom i Istokom se kidala, a umjesto toga se nametala potreba uključivanja u državnopravne zajednice naroda koji su pripadali drugoj vjeri. U Bosni i Hercegovini u vrijeme osmanlijske vlasti islam je imao status državne vjere. Faktički, a kasnije i pravni prestanak sultanovih suverenih prava na ovu teritoriju odrazio se i na status islama. Od državne vjere on će postati jedna od zakonom priznatih vjera.

Treba naglasiti da je Bosna i Hercegovina bila veoma zaostala prosvjetno i kulturno (oko 97% bilo je nepismenog stanovništva). Za vrijeme austrougarske okupacije izvršena su četiri popisa stanovništva u Bosni i Hercegovini, i to: 16. juna 1879., 1. maja 1885., 22. aprila 1895. i 10. oktobra 1910. godine. Prema popisu stanovništva od 1910. godine, nije znalo čitati i pisati, starosti od preko sedam godina stanovnika: srpsko-pravoslavni 575.152, muslimana 453.712 i rimokatolika 264.903. To znači da je bilo pismenih stanovnika preko sedam godina starosti: srpskopravoslavni 11,21, muslimana 5,64 i rimo-katolika 29,11 posto.

Ova nova civilizacija je i u očima muslimana, a i objektivno bila u znatnoj mjeri prožeta kršćanskim duhom. Austrija je važila kao izrazito katolička država. Sve institucije, a prije svega školske, bile su prilično katolički obilježene. Osim državnog aparata, škola je bila i ostala najmoćnije sredstvo koje je doprinosilo stalnom potiskivanju tekovina muslimanske kulture, kako one endogene, tako i orijentalno-islamske. U školskom i obrazovnom sistemu koji je isticao samo svoje vlastite vrijednosti (tzv: evropocentrizam), druge civilizacije i historijski razvitak naroda u drugim kulturnim sferama ne samo da nije uvažavan, već se prema njemu odnosilo najčešće negatorski, pa i u cilju da se potpuno

devalorizira. Na ovo treba upozoriti, da bi se dijelom objasnio odbojni stav muslimana prema školovanju u državnim školama. Školski i obrazovni sistem, uspostavljen poslije austrougarske okupacije pa nadalje, unosio je nove poglede i nova shvaćanja, koja se skoro uvijek dijametralno razlikovala od tradicionalnih vrednota.

Škola je služila kao instrument razvijanja kulta prema Habsburškoj monarhiji. To je trebalo shvatiti kao prvorazredu cilj odgoja, a beskompromisno ugušiti sve ono što bi ovom cilju stajalo na putu. Svako jutro nastava je počinjala pjevanjem himne - carevke. Na osnovu izvještaja inspekcije nekoliko puta se naredbama vlade pooštravao kriterij u pogledu himne.

Mora se priznati da je Austro-Ugarska donošenjem Statuta Islamske zajednice 1909. godine, relativno dobro uredila organizaciju Islamske zajednice. Austro-Ugarska je imala veoma stručan kadar za izradu propisa i dugu tradiciju pravne države, a uz to pri izradi Statuta je uvažavala zahtjeve islamske vjere i sugestije stručnjaka iz šerijatskog prava. Prema Statutu izrada nastavnih planova i postavljanje vjeroučitelja u državnim školama bilo je u nadležnosti Ulema-medžlisa:

“ - ustanovljavati u sporazumu sa zemaljskom vladom nastavni plan za islamsku vjeronauku na državnim školama i zavodima i brinuti se da se taj plan tačno održaje;

- izabirati islamske vjeroučitelje za državne škole i druge javne zavode i predlagati ih zemaljskoj vladi radi potvrđenja;

- na prijedlog saborskog odbora imenovati muderrise i druge vjerske i znanstvene vakufsko-mearifске službenike, izdati im dekret i izraditi službena pravila i disciplinske propise za iste...”

2. VJERONAUKA U OSNOVNIM ŠKOLAMA

U Naredbi zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 10. maja 1880., br. 9228, o ustrojstvu osnovnih škola, između ostalog stoji:

“U narodne osnovne škole slobodan je pristup djeci svake vjere u zemlji. O prisilnom školskom polasku za sada nema govora. Polazeći od tog načela, da školsku naobrazbu treba u zemlji što više širiti i unapređivati, neka političke vlasti zgodnim taktom o tome nastoje da što više roditelja ili njihovih zastupnika, koji stanuju u onom mjestu, gdje ima škola, ili ne više nego po milje odanle, svoju djecu ili šticeenike šalju u osnovnu školu. Sposobnost za školsku nastavu

otpočinje navršenom 6. godinom. U drugu ruku treba muhamedancima razložiti potrebu, da svoju djecu šalju u školu, pa ih zato treba pozvati, da se u velikom broju posluže dobroćinstvom, koje im se nuđa.

Vjeronauku treba da djeci svake vjere o sebi nastavlja dotični duhovni pastir ili onaj koga na to odredi dotična duhovna vlast, i to muhamedanskoj djeci u dotičnim mektebima (kasnije su školskim zgradama za islamsku vjeronauku postojale posebne prostorije, a pravoslavnoj i katoličkoj djeci u mjestima koja odredi duhovna vlast (kasnije se vjeronauka pravoslavnoj i katoličkoj mladeži nastavljala u dotičnim razredima).

Duhovni pastiri, odnosno duhovne vlasti raznih vjera vrše nadzor nad vjerskom nastavom svoje vjere. Školska vlast ima o tome nastojati, da djeca dolaze na vjeronauku svoje vjere. O tome naročito treba nastojati da duhovne vlasti prilježno sudjeluju pri unapređivanju osnovnih škola.

Školska vlast neka o tome nastoji da se učenici kakim protivnim utjecajima ne odvrćaju od duhovnih vježaba svoje vjere i neka naročitim taktom i neprekidnom pažnjom sve nastoji ukloniti, što bi moglo poremetiti religiozni mir i probuditi nepouzdanje koje konfesije.”

Uredba o osnovnom školstvu razlikuje tri tipa škola: opće narodne škole, privatne škole i konfesionalne. Vjeronauka je bila zastupljena po dva časa sedmično u svakom razredu. (*Vidi: Tabela 1, na sljedećoj strani*)

Ovaj program, sa manjim izmjenama, ostao je do kraja okupacije. Odlukom zemaljske vlade br. 147139 od 4. septembra 1909. godine, utvrđena je “organizacija narodnih škola u Bosni i Hercegovini”. Ovom organizacijom predviđeni su maksimalni i minimalni nastavni planovi. Vjeronauka je u obje varijante bila zastupljena po dva časa sedmično, od prvog do četvrtog razreda.

“Osnovnim odredbama” regulisana su i neka pitanja organizacije školske godine. Interesantno je istaći da se u ovom propisu predviđa da muškoj djeci predaju učitelji, a ženskoj djeci učiteljice. To se u praksi nije moglo održati, jer to nije bila isključiva praksa ni u školama u Monarhiji. Ovo je uvedeno, po svoj prilici, da bi se u školu bezbolnije upisivala muslimanska ženska djeca, kao što je, vjerovatno, iz istih motiva, ovim dokumentom utvrđen petak kao sedmični dan odmora.

UČEVNI PREDMETI	RAZRED			
	I	II	III	IV
Vjeronauka	2	2	2	2
Jezikoslovlje	14	10	7	7
Računstvo	5	5	5	5
Zemljopis i Povjest	-	-	3	3
Prirodopisne nauke	-	-	3	3
Krasnopis	-	4	2	2
Gospodarstvo i kućanstvo	-	-	1	1
Geometrijsko oblikovanje i crtanje	-	1	2	2
Njemački jezik (od 1891. fakultativan)	-	-	2	2
Pjevanje	2/2	2/2	2/2	2/2
Gimnastika	2/2	2/2	2/2	2/2
UKUPNO	23	24	29	29

Tabela 1

3. VJERONAUKA U SREDNJIM ŠKOLAMA

U vrijeme okupacije Bosne i Hercegovine Austro-Ugarska je zatekla veoma mali broj srednjih škola. Zato je provodeći svoje planove u srednjem školstvu Monarhija nailazila na manje otpore, nego kod osnovnih škola. Naredbom zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 26. augusta 1879., br. 17012, otvorena je realna gimnazija u Sarajevu, kao prva srednja škola u Bosni i Hercegovini. U popisu predmeta,

vjeronauka se nalazi na prvom mjestu. U Naredbi se napominje da će vjeronauku od sve četiri vjere nastavljati naročito za to postavljeni vjeroučitelji. Za takve treba postavljati samo one koje dotična duhovna vlast označi za to sposobnima. Gimnazija je u Sarajevu radila po sljedećem nastavnom planu (*Vidi: Tabelu 2*):

Jedan od najvećih problema s kojim se suočila okupatorska vlast jeste nedostatak prosvjetnog kadra. Tu prazninu Monarhija je popunjavala angažiranjem vojnih podčasnika i drugog kadra iz okupiranih zemalja, ali rijetko kada iz Srbije. Naredbom zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 29. septembra 1882.,

NASTAVNI PREDMETI	RAZRED								
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	svega
Vjeronauka	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Zemaljski jezik	4	4	3	3	3	3	3	3	26
Latinski jezik	8	8	6	6	6	6	5	5	50
Grčki jezik	-	-	5	4	5	5	4	5	28
Njemački jezik	2	2	2	2	2	2	2	2	16
Zemljopis i Povjest	3	4	3	4	3	3	3	3	26
Matematika	3	3	3	3	4	3	3	2	24
Prirodopis	2	2	1	-	2	2	-	-	9
Fizika	-	-	1	3	-	-	3	3	10
Filozofska propedeutika	-	-	-	-	-	-	2	2	4
Prostor. Crtanje	2	2	2	2	-	-	-	-	8
Krasnopis	1	1	-	-	-	-	-	-	2
Gimnastika	1	1	1	1	1	1	1	1	8
UKUPNO	28	29	29	30	28	27	28	28	227

Tabela 2

br. 29901, osniva se u Sarajevu obrazovnište za pomoćne učitelje, koje će nakon četiri godine biti pretvoreno u učiteljsku školu. U obrazovništu za pomoćne učitelje nastavni jezik je zemaljski, a izučavani su ovi predmeti: Vjeronauka, Školska pedagogija, Zemaljski jezik, Njemački jezik, Računstvo i geometrijsko oblikoslovlje, Opći zemljopis i Povijest, Gospodarstvo, Krasopis, Prostoruko crtanje, Pjevanje i Gimnastika. Obrazovnište su mogli pohađati pitomci muhamedanskih medresa i hodže, za koje se u Naredbi kaže:

“Ispitanim pitomcima muhamedanskih medresa, onda muhamedanskim hodžama, koji bi htjeli stupiti u to obrazovnište, mogu se, ako samo mogu posvjedočiti dovoljno znanje u računstvu, primiti u zavod, makar i ne umjeli čitati i pisati zemaljskim jezikom, ali su onda, kako se sobom razumije, dužni taj nedostatak nadoknaditi, i to u zasebnim naučnim satovima.”

I u drugim srednjim školama vjeronauka je bila zastupljena po dva časa sedmično, kao npr.: Ženska preparandija, Državna velika realka u Banjoj Luci (ovdje imamo izuzetak, jer je vjeronauka bila zastupljena sa jednim časom sedmično). Godine 1912. izvršena je temeljita izmjena programa ove škole, pa je vjeronauka bila zastupljena dva časa sedmično. Dva časa sedmično vjeronauka je bila zastupljena i u Velikoj gimnaziji u Tuzli, Državnoj velikoj gimnaziji u Bihaću, Vojnom dječjačkom pansionatu u Sarajevu, Tehničkoj srednjoj školi u Sarajevu, u Trgovačkim školama, Višim djevojačkim školama, Zanatlijskoj školi u Sarajevu, Zanatlijskoj školi u Mostaru, itd.

4. ŠKOLSKI PRAZNICI

Naredbom zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 3. aprila 1884. godine, br. 7033, izdan je naputak o uređenju školskih praznika. Određeni su praznici za svaku religiju posebno. Broj školskih praznika ovisio je od broja vjerskih praznika. Pravoslavni su imali 26, katolici 25, Jevreji 15, a muslimani 8 dana u godini kada nisu bili obavezni da pohađaju školu. Muslimani su imali ove praznike: Kurban-bajram 4 dana, Ramazanski bajram 3 dana i Muhammedov a.s., rođendan (Mevlud-šerif) 1 dan. U obrazloženju Naredbe o uređenju školskih praznika, između ostalog stoji:

“Po onim zavodima, gdje su učenici prvih triju vjera (muhamedanske, istočno-pravoslavne

i katoličke) podjednako ili razmjerno velikim brojem zastupani, vrijede svi gore izbrojeni muhamedanski, pravoslavni i katolički vjerski blagdani kao općeniti, tj. takvi školski praznici, koje valja protegnuti na cijeli zavod.

Ako su u kojem zavodu samo pravoslavni i katolički učenici podjednako ili razmjerno velikim brojem zastupani, onda na dotičnom zavodu vrijede pravoslavni i katolički blagdani kao općeniti školski praznici.

Usljed toga, ako koju školu učenici muhamedanske ili istočno-pravoslavne ili katoličke vjere pohađaju samo malim brojem (ispod 20% sveukupne školske mladeži), onda, ako to školska uprava s obzirom na mjesne prilike nade za probitačno, treba vjerske blagdane one vjere, koja je tako malim brojem zastupana, smatrati kao relativne školske praznike samo za učenike dotične vjere, dok ostali učenici moraju dolaziti u školu. Da se takvi vjerski blagdani mogu odrediti relativim školskim praznicima, treba pod svaki način da se u to privoli dotični kotarski ured, u Sarajevu vladin povjerenik, a u zemaljskim zavodima zemaljska vlada.

U interesu nastave željeti je međutim, da se blagdani gore rečenih triju vjera samo ondje vrstaju među relativne školske praznike, gdje se to s obzirom na mjesne prilike uistinu nužnim pokaže.

Po zavodima, koje pohađaju učenici pravoslavne i katoličke crkve i muhamedanske vjere, ili pak i samo pravoslavni i katolički učenici, te gdje uslijed toga u smislu načela izrečenih pod IV svi pod III nabrojani pravoslavni i katolički, pak eventualno i muhamedanski vjerski blagdani za cijeli zavod vrijede kao školski praznici, treba zbog gubitka vremena, koji otud nastaje, svake sedmice samo jedan stalan pod poldnev, i to u mjestima, gdje ima muhamedanskoga žiteljstva, petkom, dati prosto.

Po onim zavodima, gdje u smislu načela izrečenih pod IV samo istočno-pravoslavni ili samo katolički blagdani vrijede za cijeli zavod kao školski praznici, neka se svake sedmice jedan cio dan dade prosto, koji se uostalom može razdijeliti i na dva poludneva. Ondje gdje među mjesnim žiteljstvom ima i muhamedanaca, treba u takvim prigodama uvijek petak odrediti sedmičnim praznikom. Osim gornjih praznika ne smije se školska nastava propustiti nijedan dan.”

O školskoj nastavi muslimanske mladeži tokom ramazana regulisano je Naredbom

zemaljske vlade u Bosni i Hercegovini od 13. marta 1891., br. 17674, gdje stoji:

“Priopćuje se okružnoj vlasti da se muslimanska mladež tečajem ramazana nema siliti na pohađanje škole, nego da nasuprot mladež te vjere tečajem ramazana prije podne sasvim valja oprašati od škole, te ona samo poslije podne ima da prisustvuje nastavi. Pri tome se primjećuje, da tim povodom nije slobodno povisiti broj popoldasnih nastavnih satova. Ova u pogledu muslimanske školske mladeži učinjena odredba vrijedi i za nastavnike islamske vjere.”

Vjeronauku katoličkoj, pravoslavnoj i muslimanskoj djeci mogli su predavati nastavnici iste vjeroispovijesti. Povodom nekih pojava da su učitelji rimokatoličke vjere obučavali djecu pravoslavne vjere i obratno, zemaljska vlada je oštro reagovala od 4. septembra 1893., br. 84972, gdje se kaže:

“Došlo je zemaljskoj vladi do znanja, da su pri nekim narodnim osnovnim školama učitelji rimo-katoličke vjere, školsku djecu istočno-pravoslavne vjere obučavali u pravoslavnoj vjeronauci, i obratno opet učitelji pravoslavne vjere, mladež rimokatoličku u katoličkoj vjeri. Akoprem se je to desilo samo takim školama gdje nema vjeroučitelja one druge vjere, pa se u pogledu vjerozakonske nastave za onu djecu nije ništa zgodno odrediti moglo, te se takav postupak rečenih nastavnika opravdava time, da su oni jedino time željeli doskočiti takome nedostatku, ipak zemaljska vlada ne može odobriti takav način vjerozakonske nastave, te se to ubuduće više nigdje ne smije desiti. O toj Naredbi neka se obavijeste sve područne narodne osnovne škole s time, da im se toga strogo držati valja.”

5. NAGRAĐIVANJE VJEROUČITELJA U NARODNIM OSNOVNIM ŠKOLAMA

Vjerskom i moralnom odgoju učenika posvećivala se posebna pažnja. Vlada je strogo vodila računa da se vjeronauka održava u sve i jednoj školi. U tom pogledu izdata je naredba od 16. decembra 1893. br. 124360, u pogledu nagrađivanja vjeroučitelja u narodnim osnovnim školama, koja glasi:

“Opazilo se je, da se u narodnim osnovnim školama ovih zemalja na vjeronauku ne samo svuda ne obraća ona pomnija, koja tom preznomenitom nastavnom predmetu u interesu intenzivnog religioznog i moralnog odgoja pripada,

nego se ona u mnogim školama upravo zanemaruje, a u gdje kojim pače nikako i ne nastavlja.

Želeći sa svoje strane učiniti, što je moguće za unapređenje vjerske nastave, te one duhovne zvaničnike, kojim je povjerena vjeronauka u rečenim školama, obodriti na revnije vršenje dotičnih njihovih dužnosti, naumila je zemaljska vlada svim takim duhovnim zvaničnicima namijeniti stalnu godišnju nagradu kao nagradu za trud, s kojim je skopčano obučavanje u vjeri, ali će im se ova samo dotle namirivati, dok faktično budu vršili vjeroučiteljsku službu, dok nadalje svojim naročitim dužnostima kao vjeroučitelji u onim narodnim osnovnim školama, za koje su određeni, budu zadovoljavali tačno i uspješno i dok im opće njihovo vladanje u svakom pogledu bude korektno.

Onim svećenicima, koji za svoje uzdržavanje dobivaju obilatiju godišnju subvenciju iz zemaljskih sredstava, neće se davati posebna nagrada za vršenje vjeroučiteljskih dužnosti.

Iznos godišnje remuneracije, koji će se dopisivati pojedinim vjeroučiteljima, određivaće zemaljska vlada, uzimajući pri tome zgodan obzir na lokalne prilike dotičnih mjesta. Dojakošnje neposredno nagrađivanje vjeronauke po općinama prestaje od sada.

Iznosi, što su ih pojedine općine dosele votirale za vjeronauku, imaju međutim i za buduće služiti nastavnim svrhama, te ih valja izručivati poreznim uredima dotičnih kotara.”

6. NAUČNA OSNOVA ZA POJEDINE RAZREDE IZ PREDMETA VJERONAUKE

Za vjeronauku su bili propisani tačno određeni udžbenici i literatura, za svaki razred posebno. To ćemo zorno pokazati na primjeru Velike gimnazije u Sarajevu, čija je naučna osnova objavljena s odobrenjem zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 19. februara 1894. br. 3785. U napomeni ovog dokumenta stoji:

“Pojedine ustanove nastavnog plana Velike gimnazije sarajevske mijenjane su od 1883. više puta, pa zato niti toga plana u prvobitnom obliku, niti kasnijih naredaba, kojima su pojedine ustanove mijenjane, nijesmo štampali već ga sad objavljujemo, kako poslije svih tih promjena sada vrijedi.”

Naučna osnova za I razred iz vjeronauke:

- a) rimokatolička: Nauka o vjeri i ćudorednosti;
- b) istočno-pravoslavna: Najglavnije pripovjetke Staroga i novoga zavjeta; razne molitve napamet učiti;
- c) muhamedanska: Kur'an, Šuruti-s-salat, Tedžvid.

Naučna osnova za II razred iz vjeronauke:

- a) rimokatolička: Liturgika;
- b) istočno-pravoslavna: Nauka o vjeri; 12 članka vjere;
- c) muhamedanska: Kur'an, Bergjivija, Durrijekta, Mali ilmihal.

Naučna osnova za III razred iz vjeronauke:

- a) rimokatolička: Biblijska povijest Starog zavjeta;
- b) istočno-pravoslavna: O nadeždi i molitvi; blaženstva. O ljubavi; o zakonu božijem, 10 zapovijesti božijih i zapovijesti crkvene; o grijehu;
- c) muhamedanska: Kur'an, Konjevija, Šerh Bergjivije.

Naučna osnova za IV razred iz vjeronauke:

- a) rimokatolička: Biblijska povijest Novog zavjeta;
- b) istočno-pravoslavna: Liturgika i uopće o službama božijim. Uz to i čitanje žitija svetih;
- c) muhamedanska: Munjetu-l-Musalli.

Naučna osnova za V razred iz vjeronauke:

- a) rimokatolička: Apologetika;
- b) istočno-pravoslavna: Dogmatička nauka: o Bogu uopće; o tajinstvu sv. Trojice; o vasioni; angjelima; o čovjeku o Bogu; o sinu; o tajni vaploćenja sina božijega, o životu i trojstvenoj mu službi; o usvajanju tajne iskupljenja;
- c) muhamedanska: Jedna trećina Multeke.

Naučna osnova za VI razred iz vjeronauke:

- a) rimokatolička: Dogmatika;
- b) istočno-pravoslavna: Dogmatična nauka; o crkvi vojujućoj uopće; o bogoduhovnosti sv. pisma i sv. predanja; o jerharhiji; o bogoduhovnosti vjere pravoslavne; o sv. tajnama; o posljednjoj sudbi roda čovječijega; o carstvu slave i vječnim mukama grješnika;
- c) muhamedanska: Druga trećina Multeke.

Naučna osnova za VII razred iz vjeronauke:

- a) rimokatolička: Moralka;

- b) istočno-pravoslavna: Pravoslavna nauka o moralu; o zakonu božijem uopće; zakoni: Mojsijev Hristov, crkveni; o dobrodetelji i grijehu; o ljubavi prema Bogu, bližnjemu i samome sebi;
- c) muhamedanska: Posljednja trećina Multeke.

Naučna osnova za VIII razred iz vjeronauke:

- a) rimokatolička: Povijest crkve Kristove;
- b) istočno-pravoslavna: Istorija hrišćanske vjere;
- c) muhamedanska: Medžella.

7. OBAVLJANJE VJERSKIH OBREDA U ŠKOLI

Učenici islamske vjeroispovjesti u toku nastave obavljali su podne i ikindija namaz u određenim školskim prostorijama ili eventualno u obližnjoj džamiji. To je bilo regulisano Naredbom zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 14. maja 1894., br. 48995, koja glasi:

“Zemaljska vlada opazila je, da se pri nekoj naučnim zavodima ovih zemalja s mladeži islamske vjere ne vrše vjerski obredi prema propisima njihove vjere. Poziva se stoga p.n., da ubuduće tomu predmetu višu pažnju prikloni u interesu same škole, jer će se tim načinom postići, da će muslimanska djeca radije pohađati narodne osnovne škole i druge zemaljske nastavne zavode.

Naročito se valja postarati, da pri svim tim zavodima bude prema zahtjevima islamske vjere udešen lokal. U takim lokalima svršavaće djeca rečene vjere pod nadzorom svoga hodže, koji ih uči vjeronauku, podnevne i popoldnašnje (ićindijske) molitve. Gdje nema take prostorije, tamo će se mladež voditi u najbližu džamiju, gdje će pomenutu molitvu svršavati.

Poziva se p.n., da svom strogosti o tom nastoji, da hodže u rečenom pravcu savjesno i redovito vrše svoju dužnost, koja se ima smatrati integrativnim dijelom ukupne vjerske nastave, odnosno vjerskog odgoja, a u drugu ruku valja i na to paziti, da se rečenim nabožnim obredima ne prekida nastava. U savezu s tim pripominje se p.n. nadalje i to, da se je opazilo kako i školska mladež kršćanskih konfesija pri svim crkvenim obredima, određenim po vrhovnim duhovnim vlastima njihova obreda ne sudjeluje pod nadzorom učitelja i onom tačnošću kako se to iziskuje, a mnogi nastavnici misle, da nijesu ni obavezni, školsku mladež svoje vjere,

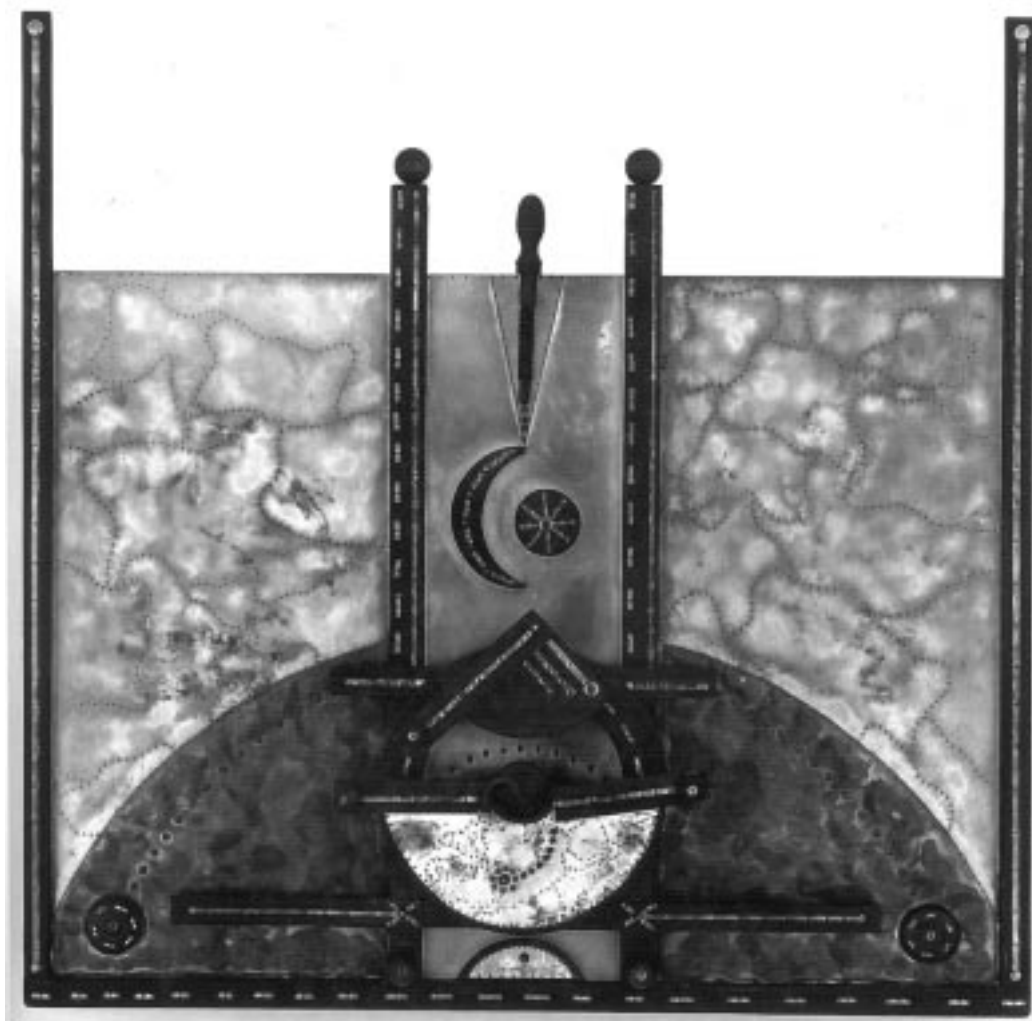
svake nedjelje i svakoga blagdana voditi iz škole u crkvu i tamo je nadzirati dok se dotični crkveni obred ne svrši.

Pošto se takvo shvaćanje izravno protivi dužnosti religioznog i moralnog odgoja, koja učiteljstvo veže s pogledom na religiozni i moralni odgoj omladine, to se p.n. poziva, da podređeno učiteljsko osoblje uputi, da je svaki nastavnik, bilo koje kršćanske konfesije, obavezan da školsku mladež svoje vjere u dane crkvenih blagdana u crkvu doprati i da je tu nadzire, dok se ne svrši dotični crkveni obred, bilo to obična služba božija, ispovijed ili crkveni ophod. Pri zavodu sa više učitelja jedne vjere, vrše učitelji taj nadzor na izmjenu i onim redom, kako to učiteljski zbor uredi. Pri tome se očekuje, da i ostali nastavnici izvan turnusa neće propuštati, da dolaze u crkvu i da udovoljavaju svojim vjerskim dužnostima.

U onim mjestima, gdje nema nastavnika one vjere, kojoj pripada manjina školske mladeži, vrše rečenu dužnost vjeroučitelji, u koliko im to prilike dopuštaju.” **m**

Literatura:

1. Mitar Papić: ŠKOLSTVO U BOSNI I HERCEGOVINI ZA VRIJEME AUSTRO-UGARSKE OKUPACIJE, Sarajevo, 1972. godine
2. Ljuboje Dlustuš: SLUŽBENI DODATAK ŠKOLSKOG VJESNIKA, Sarajevo, 1894. godine.
3. Mustafa Imamović: HISTORIJA BOŠNJAKA, Sarajevo, 1998. godine
4. Vladimir Ćorović: BOSNA I HERCEGOVINA, Beograd, 1925. godine.

Nesim Tahirović: SPIN